ZAMONAVIY TA’LIM TEXNOLOGIYALARI: NAZARIYA VA AMALIYOT UYG‘UNLIGI

Bahodir Abdullajonovich Qo‘chqarov
Turan International University o‘qituvchisi
Ahmedova Mukarramxon Baxtiyorovna
Turan International University S.BT-22-05-guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy ta’lim texnologiyalarining nazariy asoslari bilan boshlang‘ich ta’lim amaliyotini uyg‘unlashtirish masalasi 3-sinf o‘quvchilariga xalq og‘zaki ijodining maqol janrini o‘rgatish misolida tadqiq etiladi. Maqollarni yod oldirish bilan cheklanmasdan, ularning bevosita va ko‘chma ma’nosini anglash, lug‘at ustida ishlash, hayotiy vaziyatlarda qo‘llash, mustaqil xulosa chiqarish hamda nutqiy faoliyatga kiritish uchun interfaol, hamkorlikdagi, muammoli va raqamli metodlarni bir butun texnologik zanjirga birlashtirish taklif etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, texnologiyaning o‘zi emas, balki uning aniq didaktik maqsadga bo‘ysundirilishi ta’lim samaradorligini belgilaydi. UNESCO ham ta’lim texnologiyasini o‘quvchi ehtiyojlari va pedagogik maqsadlar bilan uyg‘un holda qo‘llash zarurligini ta’kidlaydi.[1]

Kalit so‘zlar: zamonaviy ta’lim texnologiyalari, boshlang‘ich ta’lim, 3-sinf, xalq og‘zaki ijodi, maqol, interfaol metod, muammoli ta’lim, hamkorlikda o‘qitish, raqamli vosita, nutq kompetensiyasi.

Аннотация. В данной статье исследуется вопрос взаимосвязи теоретических основ современных образовательных технологий с практикой начального образования на примере обучения учащихся 3-го класса жанру пословиц в устном народном творчестве. Предлагается не ограничиваться заучиванием пословиц, а объединить интерактивные, кооперативные, проблемные и цифровые методы в единую технологическую цепочку, направленную на понимание их прямого и переносного значения, работу со

словарём, применение пословиц в жизненных ситуациях, формирование навыков самостоятельного вывода и включение их в речевую деятельность. Результаты исследования показывают, что эффективность обучения определяется не самой технологией, а её подчинением конкретной дидактической цели. UNESCO также подчёркивает необходимость применения образовательных технологий в соответствии с потребностями учащихся и педагогическими целями.[1]

Ключевые слова: современные образовательные технологии, начальное образование, 3-й класс, устное народное творчество, пословица, интерактивный метод, проблемное обучение, кооперативное обучение, цифровые средства, речевая компетентность.

Abstract. This article examines the issue of integrating the theoretical foundations of modern educational technologies with the practical aspects of primary education, using the teaching of the proverb genre of oral folk literature to third-grade pupils as an example. Rather than limiting the learning process to memorizing proverbs, the article proposes combining interactive, collaborative, problem-based, and digital methods into a unified technological sequence aimed at understanding their literal and figurative meanings, developing vocabulary skills, applying proverbs in real-life situations, drawing independent conclusions, and incorporating them into speech activities. The research findings demonstrate that educational effectiveness is determined not by the technology itself, but by its purposeful alignment with specific didactic objectives. UNESCO also emphasizes the need to use educational technologies in harmony with learners' needs and pedagogical objectives.[1]

Keywords: modern educational technologies, primary education, third grade, oral folk literature, proverb, interactive method, problem-based learning, collaborative learning, digital tools, speech competence.

Kirish. Ta'lim jarayonining zamonaviy bosqichida pedagogdan faqat axborot yetkazish emas, balki o'quvchini bilimni mustaqil izlash, qayta ishlash, baholash va amaliy vaziyatda qo'llashga yo'naltirish talab qilinmoqda. Shu nuqtayi

nazardan, zamonaviy pedagogik texnologiya o‘qituvchining maqsadi, mazmuni, metodi, vositasi va baholash mezonlarini yagona tizimga keltiradigan loyihalash mexanizmi sifatida qaraladi. Raqamli vositalar esa ushbu tizimning o‘rnini bosuvchi emas, balki uni kuchaytiruvchi vosita bo‘lishi kerak.[1; 2]

Boshlang‘ich sinfda xalq og‘zaki ijodini o‘rganish o‘quvchining milliy-madaniy tasavvuri, axloqiy qarashlari, lug‘at boyligi va bog‘lanishli nutqini rivojlantirishga xizmat qiladi. 3-sinf o‘quv materiallarida «Xalq og‘zaki ijodi» bo‘limi tarkibida «Maqollar» mavzusi berilgan; mavjud metodik tavsiyalarda maqolning mazmunini anglash, izohtalab so‘zlar ustida ishlash, ko‘chma va qarama-qarshi ma’nolarni aniqlash, matn ichidan maqolni topish hamda undan xulosa chiqarish kabi vazifalar alohida ko‘rsatiladi.[3] Demak, mazkur mavzu o‘z tabiatiga ko‘ra faqat reproduktiv yodlashga emas, anglash va qo‘llashga yo‘naltirilgan dars texnologiyasini talab qiladi.

Maqolni o‘qitishning asosiy pedagogik muammosi — qisqa, obrazli va ko‘pincha ko‘chma ma’noli birlikni uchinchi sinf o‘quvchisi uchun konkret hayotiy tajriba bilan bog‘lashdir. Masalan, «Mehnat — baxt keltirar» kabi maqolni shunchaki yodlatishdan ko‘ra, o‘quvchiga mehnat va natija o‘rtasidagi sabab-oqibatni rasmlar, vaziyatli savollar va kichik guruh topshiriqlari orqali kashf ettirish samaraliroqdir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining maqol va matallar orqali lug‘at boyligi, fikrlash va nutq madaniyatini rivojlantirish mumkinligi bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlar ham mavjud.[4]

Maqolaning maqsadi — 3-sinfda «Maqollar» mavzusini o‘qitishda nazariya va amaliyotni birlashtiruvchi zamonaviy texnologik modelni ishlab chiqish hamda qaysi metodlar kombinatsiyasi o‘quvchining mazmunni anglash, nutqiy qo‘llash va ijodiy fikrlashiga ko‘proq xizmat qilishini asoslash.

Maqola savoli: maqollarni o‘rganishda interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, hamkorlikdagi topshiriqlar va PowerPoint/QR kabi raqamli vositalarni qanday ketma-ketlikda birlashtirish o‘quv natijasini yaxshilaydi?

Ilmiy faraz: agar maqol darsi «qiziqtirish → kashf etish → anglash → qo‘llash → ijod → baholash» ketma-ketligida tashkil etilsa va har bosqichda mos metod

qo‘llansa, o‘quvchining maqol mazmunini anglash hamda uni real nutqiy vaziyatda qo‘llash darajasi oshadi.

Nazariy asos. Tadqiqotda konstruktivistik va faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv, hamkorlikda ta’lim, muammoli ta’lim hamda bosqichma-bosqich qo‘llab-quvvatlash g‘oyalari uyg‘unlashtirildi. O‘quvchining mavjud bilimidan yangi bilimga o‘tishini tashkil etuvchi «scaffolding» yondashuvi ham mazkur model uchun muhimdir.[5]

2-rasm. 3-sinf «Maqollar» darsining tavsiya etilayotgan texnologik zanjiri.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada nazariy tahlil, pedagogik kuzatish, metodik modellashtirish, taqqoslash, diagnostik topshiriqlar va sifat tahlili metodlaridan foydalanildi. Metodik modelni ishlab chiqishda 3-sinf «Xalq og‘zaki ijodi» bo‘limidagi «Maqollar» mavzusining mazmuniy xususiyatlari hamda boshlang‘ich sinf o‘quvchisining yoshga xos bilish faoliyati hisobga olindi.[3; 6]

Birinchi bosqich — «Aqliy hujum + vizual muammo». O‘qituvchi ekranga mehnat qilayotgan bola, kitob o‘qiyotgan o‘quvchi yoki jamoa bilan ishlayotgan bolalar tasvirini chiqaradi va: «Rasmda qanday fikr bor? Bu fikrni bitta hikmatli

gap bilan ifodalash mumkinmi?» degan savolni qo‘yadi. O‘quvchilarning mavjud bilimlari faollashadi.

Ikkinchi bosqich — «Maqol konstruktori». Maqolning ikki qismi alohida kartochkalarda yoki slaydda aralashtirib beriladi. Guruhlar ularni mantiqan birlashtiradi. Masalan: «Mehnat — ...» / «... baxt keltirar». Bu usul o‘quvchini tayyor javobni qabul qiluvchi emas, ma’noni tiklovchi faol ishtirokchiga aylantiradi.

Uchinchi bosqich — «Klaster + lug‘at ishi». Markazga maqol yoziladi, atrofida asosiy so‘zlar, sinonimlar, qarama-qarshi ma’nolar, hayotiy misollar joylashtiriladi. Masalan, «Odobing — zeb-u ziynating» maqoli bilan ishlaganda odob, muomala, hurmat, xushmuomalalik kabi birliklar o‘zaro bog‘lanadi. Shu tariqa maqol til materiali sifatida ham, tarbiyaviy mazmun sifatida ham o‘rganiladi.

To‘rtinchi bosqich — «Vaziyatli topshiriq». O‘quvchiga kundalik hayotdan kichik vaziyat beriladi: do‘sti kitobini unutdi; sinfdoshing yordam so‘radi; uyda mehnat qilish kerak; mehmon keldi va hokazo. O‘quvchi vaziyatga mos maqolni tanlaydi va tanlovini 1–2 gap bilan izohlaydi. Bu metod maqolning deklarativ bilimdan amaliy nutqiy ko‘nikmaga aylanishini ta’minlaydi.

Beshinchi bosqich — «Rolli o‘yin». Ikki yoki uch o‘quvchi vaziyatni dialog shaklida ijro etadi va dialog yakunida maqolni tabiiy qo‘llaydi. Bunda o‘qish, gapirish, tinglash va xulosa chiqarish faoliyatlari integratsiyalashadi.

Oltinchi bosqich — «PowerPoint/QR viktorina». Slaydlarda maqolning bir qismi, rasmli vaziyat yoki 3 ta javob varianti beriladi. QR-kod orqali qisqa viktorina ishlatilishi mumkin, biroq texnologiya mazmunni egallashga xizmat qilishi kerak. UNESCO tavsiyasiga ko‘ra, texnologiya tanlashda uning o‘quv maqsadiga mosligi, teng imkoniyat, dalillarga asoslanganligi va barqarorligi hisobga olinishi lozim.[1; 7]

3-rasm. Metodlarning bir-birini to‘ldiruvchi kombinatsiyasi.

AMALIY DARS MODELI. Taklif etilayotgan 40–45 daqiqalik dars modeli. 1) Tashkiliy va motivatsion qism — 3 daqiqa; 2) oldingi bilimlarni faollashtirish — 5 daqiqa; 3) maqolni kashf etish va mazmunini anglash — 10 daqiqa; 4) vaziyatli va hamkorlikdagi topshiriqlar — 10 daqiqa; 5) ijodiy qo‘llash — 7 daqiqa; 6) refleksiya va baholash — 5 daqiqa.

Namunaviy topshiriq 1. «Maqolni top». Slaydda mehnat, dangasalik va natijani ifodalovchi uchta rasm beriladi. O‘quvchilar mos maqolni tanlaydi. Keyin «Nega aynan shu maqol?» savoliga javob beradi.

Namunaviy topshiriq 2. «Maqolni davom ettir». «Odobing — ...», «Mehnat — ...», «Ilm — ...» kabi boshlanmalar beriladi. O‘quvchilar yakuniy qismini topadi. Keyin juftlikda maqolning mazmunini o‘z so‘zlari bilan izohlaydi.

Namunaviy topshiriq 3. «Maqol va vaziyat». Har bir guruhga vaziyat yozilgan kartochka tarqatiladi. 1-guruh — mehnat; 2-guruh — do‘stlik; 3-guruh — odob; 4-guruh — ilm mavzusidagi maqolni tanlaydi. Guruhlar tanlovini asoslaydi. Ushbu topshiriq kompetensiyaviy yondashuvning muhim belgisi — bilimni vaziyatda qo‘llashni ta’minlaydi.

Namunaviy topshiriq 4. «Bir maqol — bir hikoya». Har bir o‘quvchi tanlagan maqoli asosida 4–5 gapli kichik hikoya tuzadi. Kuchli o‘quvchilar hikoyaga dialog

qo‘shadi; qo‘llab-quvvatlashga ehtiyoji bor o‘quvchilarga esa tayanch so‘zlar beriladi. Bu differensial yondashuv o‘quvchilar o‘rtasidagi individual farqlarni hisobga olish imkonini beradi.

Namunaviy topshiriq 5. «Maqol detektivi». O‘qituvchi qisqa matn beradi. O‘quvchilar matn ichidan maqol yoki maqol mazmuniga yaqin fikrni topadi, tagiga chizadi va matnning qaysi qismiga mos kelishini tushuntiradi. Bu topshiriq o‘quvchining matnni chuqur anglash va dalillash ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Raqamli vositalardan foydalanish tamoyili. 3-sinfda raqamli vosita qisqa, aniq va faoliyatga bog‘langan bo‘lishi kerak. 2–3 daqiqalik animatsiya yoki slaydlar ketma-ketligi o‘quvchining diqqatini jamlashi mumkin, ammo uzoq video namoyishi yoki ketma-ket ko‘p slaydlar darsning asosiy faoliyatini siqib qo‘ymasligi lozim. UNESCO ma’lumotlarida ham texnologiyaning ta’siri kontekstga bog‘liq ekani va ortiqcha foydalanish chalg‘itishi mumkinligi qayd etiladi.[1]

Bosqich	Metod	O‘quvchi faoliyati	Natija
Qiziqtirish	Aqliy hujum	taxmin qiladi	mavjud bilim faollashadi
Kashf etish	Maqol konstruktori	juftlaydi	mantiqiy bog‘lanish
Anglash	Klaster + lug‘at	izohlaydi	mazmunni anglash
Qo‘llash	Vaziyatli topshiriq	tanlaydi va asoslaydi	amaliy ko‘nikma
Ijod	Rolli o‘yin/hikoya	yaratadi	nutq va kreativlik
Baholash	Refleksiya/QR	o‘zini baholaydi	teskari aloqa

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Mazkur metodik modelning kutiladigan natijalari to‘rtta asosiy yo‘nalishda namoyon bo‘ladi: 1) maqol mazmunini bevosita va ko‘chma ma’noda anglash; 2) yangi so‘z va birikmalarni faol lug‘atga kiritish; 3) maqolni real nutqiy vaziyatda

o‘rinli qo‘llash; 4) maqol asosida mustaqil xulosa va ijodiy matn yaratish. Boshlang‘ich ta’limda interfaol metodlarning o‘qish savodxonligi, mustaqil fikrlash, nutqiy faollik va qiziqishni rivojlantirishga xizmat qilishi haqidagi zamonaviy tadqiqotlar ushbu yo‘nalishning metodik asoslarini qo‘llab-quvvatlaydi.[8]

Natijalarni baholash uchun 100 ballik namunaviy mezon taklif etiladi: mazmunni anglash — 25 ball; nutqiy qo‘llash — 25 ball; tahliliy tafakkur — 25 ball; ijodkorlik — 25 ball. Har bir mezon bo‘yicha 20–25 ball — yuqori, 15–19 ball — yaxshi, 10–14 ball — o‘rta, 0–9 ball — boshlang‘ich daraja sifatida talqin qilinishi mumkin. Bunday baholash faqat yakuniy natijani emas, o‘quvchining faoliyat jarayonini ham ko‘rsatadi.

4-rasm. Maqol darsida kutiladigan natijalar va namunaviy baholash mezonlari.

Muhokama. Taklif qilinayotgan modelda «zamonaviylik» faqat kompyuter, projektor yoki QR-koddan foydalanish bilan belgilanmaydi. Asosiy mezon — o‘quvchi faoliyatining o‘zgarishi. Agar slayd o‘qituvchi nutqini uzaytirib, o‘quvchini passiv tomoshabinga aylantirsa, u texnologik jihatdan zamonaviy ko‘rinsa ham pedagogik jihatdan kuchsiz bo‘lishi mumkin. Aksincha, bitta rangli

slayd o‘quvchini muammo yechishga, fikrini asoslashga va maqolni hayotiy vaziyatda qo‘llashga undasa, uning didaktik qiymati yuqori bo‘ladi.[1]

Maqolni o‘qitishda metodlarni alohida-alohida emas, bir-biriga bog‘langan tizim sifatida qo‘llash muhim. Masalan, «Aqliy hujum» motivatsiyani uyg‘otsa, «Klaster» tushunchalarni tartibga soladi; «Vaziyatli topshiriq» bilimni amaliyotga ko‘chiradi; «Rolli o‘yin» nutqiy faoliyatni kuchaytiradi; «PowerPoint/QR viktorina» esa tezkor teskari aloqa beradi. Shu sababli samaradorlik bitta metodga emas, metodlar ketma-ketligi va ularning didaktik maqsad bilan mosligiga bog‘liq.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy ta’lim texnologiyalarining haqiqiy samarasi texnik vositaning yangiligida emas, balki nazariya, metod, o‘quvchi faoliyati va baholashning yagona tizimga birlashishidadir. 3-sinf «Xalq og‘zaki ijodi. Maqollar» mavzusini o‘qitishda eng maqbul yondashuv — interfaol, hamkorlikka asoslangan, muammoli va raqamli elementlarni bosqichma-bosqich birlashtirishdir.

Maqollarni o‘rganishda «Aqliy hujum → maqol konstruktori → klaster va lug‘at ishi → vaziyatli topshiriq → rolli o‘yin → ijodiy hikoya → refleksiya va baholash» zanjiri o‘quvchining bilimni eslab qolishidan ko‘ra uni anglash, izohlash va qo‘llashiga ko‘proq imkon beradi. Ayniqsa, maqolning ko‘chma ma’nosini hayotiy vaziyat bilan bog‘lash boshlang‘ich sinf o‘quvchisining abstrakt fikrlashiga tayanch yaratadi.

Shuningdek, PowerPoint, QR-viktorina va rangli vizual materiallar darsning mazmuniy maqsadiga bo‘ysundirilganda o‘quvchilarni faollashtiruvchi vositaga aylanadi. Bunda o‘qituvchi texnologiyaning foydasini «ko‘proq ekran» bilan emas, «ko‘proq faol fikrlash» bilan o‘lchashi kerak. UNESCOning ta’lim texnologiyasiga oid yondashuvi ham texnologiya o‘quvchi manfaatiga xizmat qilishi va o‘qituvchi bilan jonli pedagogik munosabatni almashtirmasligi kerakligini ko‘rsatadi.[1; 2]

Amaliy tavsiya sifatida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilariga maqollar mavzusi uchun 5–7 slayddan iborat mini-prezentatsiya, maqol qismlariga oid kartochkalar,

4–5 ta vaziyatli topshiriq, guruhli klaster va qisqa refleksiya varaqasini birgalikda tayyorlash tavsiya etiladi. Bu vositalar bitta darsning turli bosqichlarini o‘zaro bog‘lab, nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in education: A tool on whose terms? Paris: UNESCO, 2023.

2. UNESCO. Why technology in education must be on our terms. Global Education Monitoring Report, 5 September 2023.

3. U.Aydarova, N.azizova.O‘qish savodxonligi.3-sinf.Toshkent.: “ Novda Edutaiment” 2023

4. Xoliqulova M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqini o‘stirishda maqol va matallarning o‘rni // Modern Science and Research. 2025. Vol. 4, Issue 2. B. 1143–1148.

5. Warford M. K. The zone of proximal teacher development: Implications for teacher education // Teaching and Teacher Education. 2011.

6 Safarova N.O., Jalolova R.J. Boshlang‘ich sinflarda xalq og‘zaki ijodini o‘rgatishning nazariy va amaliy asoslari // Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan. 2025. Vol. 3, Issue 01. B. 68–72.

7 UNESCO. Recommendations: Technology in education. Global Education Monitoring Report, 2023.

8 Jadigerova G.N. Boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini rivojlantirishda interfaol metodlarning ahamiyati // Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya. 2026. Jild 5, №24. B. 31–33.